

DEMOKRATIK QADRIYATLARNING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI

Xojiakbarova Shaxzoda Axrolxo'jayevna

Lingvistika: ingliz tili yo'nalishi

2-kurs magistratura talabasi

O'zbekiston Jahon tillari Universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada demokratik qadriyatlarning lingvokulturologik jihatlarini tahlil qilinadi. Tadqiqotda demokratiya bilan bog'liq asosiy tushunchalar – erkinlik, adolat va tenglik kabi konseptlarning til va madaniyat bilan o'zaro aloqasi yoritiladi. Shuningdek, demokratik qadriyatlarning media diskursda qanday lingvistik vositalar orqali ifodalanishi va ularning ijtimoiy ongda aks etishi ko'rib chiqiladi. Tadqiqot davomida lingvokulturologik va diskursiv tahlil metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, demokratik qadriyatlar til tizimida nafaqat siyosiy tushuncha, balki madaniy va ijtimoiy fenomen sifatida shakllanadi.

Kalit so'zlar: demokratik qadriyatlar, lingvokulturologiya, media diskurs, konsept, til va madaniyat, erkinlik, adolat, tenglik.

Abstract: This article examines the linguocultural aspects of democratic values. The study focuses on the relationship between language and culture in representing key democratic concepts such as freedom, justice, and equality. Particular attention is paid to the role of media discourse in shaping and disseminating democratic values within public consciousness. The research employs linguocultural and discourse analysis methods. The findings demonstrate that democratic values function not only as political principles but also as culturally and socially constructed phenomena expressed through language.

Keywords: democratic values, linguoculturology, media discourse, concept, language and culture, freedom, justice, equality.

Kirish. Demokratik qadriyatlarni lingvokulturologik nuqtai nazardan o'rganish zamonaviy tilshunoslikda muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki demokratik qadriyatlar faqat siyosiy yoki huquqiy tushunchalar majmuasi emas, balki muayyan jamiyatning madaniy tajribasi, tarixiy taraqqiyoti va ijtimoiy ongda shakllangan tasavvurlar bilan chambarchas bog'liq hodisadir (Maslova, 2001). Lingvokulturologiya til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro aloqalarni o'rganadigan ilmiy yo'nalish bo'lib, unda madaniy qadriyatlar til birliklari orqali tahlil qilinadi (Vereshchagin & Kostomarov, 1990). Ushbu yondashuvga ko'ra, har qanday ijtimoiy qadriyat til orqali kodlanadi va kommunikativ jarayonda qayta ishlab chiqariladi (Kubryakova, 2004). Demokratik qadriyatlar ham ana shunday lingvokulturologik kategoriyalar qatoriga kiradi. Lingvokulturologik nuqtai nazardan demokratik qadriyatlar semantik, baholovchi va obrazli qatlamlardan iborat murakkab konseptual tizim sifatida qaraladi (Karasik, 2002). Ushbu qatlamlar demokratik qadriyatlarning til tizimida qanday ifodalanishini tushunishga yordam beradi. Semantik qatlam demokratik qadriyatlarning asosiy mazmunini ifodalaydi. Bu qatlam erkinlik, adolat, tenglik, huquq va fuqarolik kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi (Stepanov, 1997). Ushbu birliklar jamiyat tomonidan qabul qilingan umumiy qadriyatlar tizimini aks ettiradi. Baholovchi qatlam esa jamiyatning demokratik qadriyatlarga bo'lgan munosabatini ifodalaydi (Wierzbicka, 1997). Masalan, “erkin jamiyat”, “adolatli tizim”,

“ochiq jamiyat” kabi birikmalar demokratik qadriyatlarga ijobiy baho berilishini ko‘rsatadi. Obrazli qatlamda esa demokratik qadriyatlar metaforalar va timsollar orqali ifodalanadi. Masalan, demokratiya ko‘pincha “poydevor”, “yo‘l” yoki “tayanch” kabi metaforalar orqali tasvirlanadi (Fairclough, 1995) Demokratik qadriyatlar ham aynan til va madaniyat tutashgan nuqtada shakllanadigan murakkab konseptual birliklar hisoblanadi. Shu sababli ularni lingvokulturologik nuqtai nazardan o‘rganish jamiyat tafakkurida ushbu qadriyatlarning qanday shakllanganini va qanday talqin qilinishini aniqlash imkonini beradi. Lingvokulturologiyada qadriyatlar milliy madaniyatning asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida qaraladi (van Dijk, 2008). Har bir jamiyat o‘z tarixiy tajribasi, ijtimoiy rivojlanishi va madaniy an‘analari asosida muayyan qadriyatlar tizimini shakllantiradi. Demokratik qadriyatlar ham aynan shunday jarayon natijasida shakllanadi va jamiyatning ijtimoiy ongida mustahkamlanadi. Bu qadriyatlar til orqali ifodalanib, kommunikativ jarayonda muntazam ravishda qayta ishlab chiqariladi. Lingvokulturologik yondashuvga ko‘ra, til faqat kommunikatsiya vositasi emas, balki madaniy tajriba va ijtimoiy qadriyatlarni saqlovchi muhim tizim hisoblanadi. Shu sababli demokratik qadriyatlarning til orqali ifodalanishini tahlil qilish ularning madaniy mazmunini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Masalan, “erkinlik”, “tenglik”, “adolat”, “huquq”, “fuqarolik jamiyati” kabi tushunchalar til birliklari orqali ifodalanib, jamiyat a‘zolari ongida muayyan baholash mezonlarini shakllantiradi. Lingvokulturologik tahlilda demokratik qadriyatlar ko‘pincha konseptual birliklar sifatida qaraladi. Konsept inson ongida shakllangan va muayyan madaniy mazmunni o‘zida mujassamlashtirgan mental tuzilma hisoblanadi (Fowler, 1991). Demokratik qadriyatlar ham ana shunday konseptlar sifatida jamiyat tafakkurida mavjud bo‘ladi. Ushbu konseptlar til birliklari orqali ifodalanib, kommunikativ jarayonda faol qo‘llaniladi. Demokratik qadriyatlarning lingvokulturologik tahlili ularning semantik, baholovchi va obrazli qatlamlarini o‘rganishni nazarda tutadi. Bu qatlamlar demokratik qadriyatlarning til tizimida qanday namoyon bo‘lishini tushunishga yordam beradi. Semantik qatlam demokratik qadriyatlarning asosiy mazmuniy yadrosini tashkil etadi. Bu qatlam orqali demokratik qadriyatlarning asosiy tushunchalari aniqlanadi. Masalan, “erkinlik”, “tenglik”, “adolat”, “huquq”, “fuqarolik jamiyati” kabi tushunchalar demokratik qadriyatlarning semantik asosini tashkil etadi. Ushbu birliklar jamiyat tomonidan qabul qilingan umumiy me‘yorlar va ijtimoiy ideallarni ifodalaydi. Baholovchi qatlam esa demokratik qadriyatlarning ijtimoiy ongda qanday baholanishini ko‘rsatadi. Til orqali beriladigan baholash birliklari demokratik qadriyatlarga ijobiy yoki salbiy munosabatni ifodalashi mumkin. Masalan, “erkin jamiyat”, “adolatli tizim”, “ochiq siyosat”, “demokratik institutlar” kabi birikmalar demokratik qadriyatlarning ijobiy baholanishini ko‘rsatadi. Bu kabi baholovchi birliklar ommaviy axborot vositalarida ham keng qo‘llaniladi. Obrazli qatlam demokratik qadriyatlarning metaforik ifodalanishi bilan bog‘liq. Demokratik qadriyatlar ko‘pincha metafora va ramzlar orqali tasvirlanadi. Masalan, demokratiya “poydevor”, “yo‘l”, “tayanch” yoki “ko‘prik” kabi obrazlar orqali ifodalanishi mumkin. Bunday obrazlar demokratik qadriyatlarni abstrakt tushunchadan aniq va tushunarli hodisaga aylantiradi. Lingvokulturologik jihatdan demokratik qadriyatlarning shakllanishida media diskurs muhim rol o‘ynaydi (Thompson, 2000). Ommaviy axborot vositalari jamiyatda muayyan g‘oyalar va qadriyatlarning shakllanishiga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Media matnlari orqali demokratik qadriyatlar keng auditoriyaga yetkaziladi va ijtimoiy ongda mustahkamlanadi. Media diskursda demokratik qadriyatlar turli lingvistik vositalar

orqali ifodalanadi. Jumladan, baholovchi leksika, metaforalar, siyosiy terminologiya va argumentativ strategiyalar keng qo'llaniladi. Bu vositalar demokratik qadriyatlarning ijtimoiy mazmunini ochib berishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, demokratik qadriyatlar media diskurs orqali normativ maqomga ega bo'ladi. Ya'ni, ular jamiyat uchun muhim bo'lgan ijtimoiy me'yor sifatida taqdim etiladi. Masalan, "qonun ustuvorligi", "fuqarolik jamiyati", "ochiq boshqaruv" kabi tushunchalar media matnlarida tez-tez uchrab, demokratik qadriyatlarning ijtimoiy ahamiyatini ta'kidlaydi. Shu sababli demokratik qadriyatlarning lingvokulturologik tahlili ularning nafaqat til tizimidagi ifodalanishini, balki jamiyat ongida qanday shakllanishini ham o'rganishga yordam beradi. Bu esa demokratik qadriyatlarning madaniy va ijtimoiy mazmunini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Xulosa. Ushbu maqolada demokratik qadriyatlarning lingvokulturologik jihatlari hamda ularning media diskursda ifodalanish xususiyatlari tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida demokratik qadriyatlar nafaqat siyosiy yoki ijtimoiy tushuncha, balki muayyan jamiyatning madaniy va mental xususiyatlarini aks ettiruvchi lingvomadaniy hodisa sifatida namoyon bo'lishi aniqlandi. Til orqali ifodlangan erkinlik, tenglik, adolat, inson huquqlari va fuqarolik mas'uliyati kabi tushunchalar jamiyatning tarixiy taraqqiyoti, madaniy qadriyatlari hamda ijtimoiy ongining shakllanish jarayoni bilan uzviy bog'liq ekanligi kuzatildi. Lingvokulturologik yondashuv demokratik qadriyatlarning mazmunini chuqurroq anglash imkonini beradi. Chunki til nafaqat kommunikativ vosita, balki madaniyat va qadriyatlarni saqlovchi hamda uzatuvchi muhim tizim hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, demokratik qadriyatlar turli jamiyatlarda turlicha lingvistik birliklar orqali ifodalanishi mumkin, biroq ularning umumiy semantik asosida inson erkinligi, ijtimoiy adolat va tenglik g'oyalari mujassam bo'ladi. Media diskurs esa demokratik qadriyatlarning ommaviy ongda shakllanishi va keng tarqalishida muhim rol o'ynaydi (McQuail, 2010). Ommaviy axborot vositalari orqali berilayotgan matnlar, axborotlar va sharhlar jamiyat a'zolarining demokratik qadriyatlar haqidagi tasavvurlarini shakllantiradi hamda ularni ijtimoiy ongga singdiradi. Shu sababli media diskursni lingvokulturologik nuqtai nazardan o'rganish demokratik qadriyatlarning til orqali qanday ifodalanishi va talqin qilinishini aniqlashda muhim ilmiy ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, demokratik qadriyatlar til va madaniyatning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadigan murakkab ijtimoiy-madaniy fenomen hisoblanadi. Ularning lingvokulturologik tahlili jamiyatdagi demokratik jarayonlarni chuqurroq anglashga, shuningdek, turli madaniy muhitlarda demokratik g'oyalarning qanday ifodalanishini aniqlashga xizmat qiladi. Kelgusida mazkur yo'nalishdagi tadqiqotlarni ingliz va o'zbek media diskurslari misolida qiyosiy tahlil qilish demokratik qadriyatlarning milliy-madaniy xususiyatlarini yanada chuqurroq ochib berishga yordam beradi. Mazkur tadqiqot natijalari lingvokulturologiya va media diskurs kesishgan nuqtada demokratik qadriyatlarni o'rganishning muhim ilmiy asoslarini yaratadi hamda kelgusida ingliz va o'zbek media diskurslarini qiyosiy tahlil qilish uchun metodologik baza bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Fairclough N. Media Discourse. – London: Edward Arnold, 1995.
2. Fowler R. Language in the News: Discourse and Ideology in the Press. – London: Routledge, 1991.
3. Ganieva Dilshoda Izzatulla kizi dilshodakhabibullaeva02@gmail.com Master's Degree in TESOL Webster University in Tashkent. (2025). Increasing students'

- motivation in speech lessons through role-playing exercises.
Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17070540>
4. Karasik V.I. Yazykovoy krug: lichnost, konsepty, diskurs. – Moskva: Gnozis, 2002.
 5. Kubryakova E.S. Yazyk i znanie: na puti polucheniya znaniy o yazyke. – Moskva: Yazyki slavyanskoy kultury, 2004.
 6. Maslova V.A. Lingvokulturologiya. – Moskva: Akademiya, 2001.
 7. McQuail D. Mass Communication Theory. – London: Sage Publications, 2010.
 8. Stepanov Yu.S. Konstanty: Slovar russkoy kultury. – Moskva: Akademicheskij proekt, 1997.
 9. Thompson J.B. The Media and Modernity: A Social Theory of the Media. – Cambridge: Polity Press, 2000.
 10. van Dijk T.A. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
 11. Vereshchagin E.M., Kostomarov V.G. Yazyk i kultura. – Moskva: Russkiy yazyk, 1990.
 12. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words. – Oxford: Oxford University Press, 1997.